

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री रामकुमार प्रसाद शाह
माननीय न्यायाधीश श्री ओमप्रकाश मिश्र

आदेश

०७०-WO-०२७५

विषय: उत्प्रेषण परमादेश ।

जिल्ला कञ्चनपुर, भीमदत्त नगरपालिका वडा नं. १८ घर भै हाल स्टेट अफ कतारको
नेपाली राजदूतावास कतारमा नेपाली राजदूतमा कार्यरत डा. मायाकुमारी शर्मा.....१ निवेदक

विरुद्ध

अध्यक्ष, नेपाल सरकार, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय, सिंहदरवार,
काठमाडौं.....१
नेपाल सरकार, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय, सिंहदरवार काठमाडौं.....१
परराष्ट्र मन्त्रालय, सिंहदरवार, काठमाडौं.....१ विपक्षी
राष्ट्रपतिको कार्यालय, राष्ट्रपति भवन, सितल निवास महाराजगञ्ज, काठमाडौं.....१

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३२, १०७(२) बमोजिम यस अदालतको
असाधारण अधिकारक्षेत्र अन्तर्गत दायर हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य र आदेश
यसप्रकार छः

म निवेदकलाई २०६८ माघ ९ गते नेपाल सरकारले स्टेट अफ कतारको लागि राजदूत
पदमा मनोनयन गरी नेपाल सरकारको प्रतिनिधिको हैसियतमा कतारको दोहामा पुगी मे १०,
२०१२ मा नियोग प्रमुखको रूपमा कतार स्थित नेपाली दूतावासको नेतृत्व सम्हाली सेप्टेम्बर

१२, २०१२ मा सम्माननीय राष्ट्रपति डा. रामवरण यादवद्वारा लेखिएको ओहोदाको प्रमाणपत्र बुझाई Vienna Convention on Diplomatic Relation 1961 द्वारा तोकिएको काम कारवाही गर्दै आएको छु । मैले कतारको नेपाली दूतावास राजदूतको हैसियतले काम गर्दा प्रचलित ऐन, नियमको पालना गरी कुटनीतिक आचारसंहिता पालना गरी आएको छु ।

मैले स्टेट अफ कतारमा नेपाली राजदूत पदमा आफ्नो जिम्मेवारी निभाईरहेको बेला २०७०।६।११ को परराष्ट्र मन्त्रालयको पत्रद्वारा नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्को मिति २०७०।६।१० को बैठकबाट स्टेट अफ कतारका लागि नेपाली राजदूत पदको जिम्मेवारीबाट मुक्त गरी नेपाल फर्काउने निर्णय भएकोले १५ दिनभित्र नेपाल फर्कन भनी मलाई जानकारी गराएकोले उक्त नेपाल सरकारको मिति २०७०।६।१० को तथा विपक्षी परराष्ट्र मन्त्रालयको २०७०।६।११ को पत्र लगायत अन्य काम कारवाही बदर गरी माग्न बैकल्पिक उपचारको अभावमा सम्माननीय सर्वोच्च अदालतको असाधारण अधिकारक्षेत्र अन्तर्गत निवेदन गर्दछु ।

मलाई २०६८।१२।२२ मा राष्ट्रपति कार्यालयबाट नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १५० अनुसार नियुक्त गरी सकेपछि चार वर्षसम्म निर्वाध रूपमा काम गर्न पाउने कानूनी अधिकारबमोजिम काम गरी आएकोमा सोभन्दा अगावै पदमुक्त गर्ने व्यवस्था कानूनमा छैन । मलाई नियुक्त गर्ने निकाय राष्ट्रपति कार्यालय हो । मैले प्राप्त गरेको नियुक्तिसमेत राष्ट्रपतिको कार्यालयबाट प्राप्त गरेको हुँ । मेरो राजदूत पदको नियुक्ति राष्ट्रपतिबाट गरिएकोमा हाल मलाई हटाउँदा साधिकार निकाय राष्ट्रपतिबाट नहटाई नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्को मिति २०७०।६।१० को निर्णयबाट जिम्मेवारीबाट पदमुक्त गरिएको छ । कानूनअनुसार पदमुक्त गर्दा पनि राष्ट्रपति कार्यालयबाट नै पदमुक्त गर्नुपर्नेमा मलाई कुनै आधार र कारणविना परराष्ट्र मन्त्रालयले पदमुक्त गरी सुनुवाईको मौकासमेत नदिई प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्तविपरीत गरिएको मिति २०७०।६।१० मन्त्रिपरिषद्को निर्णय र २०७०।६।११ को पत्र समेत बदरभागी छ ।

उपरोक्त विभिन्न कारणले मलाई नेपाल सरकार २०६८ माघ ९ गते कतारको राजदूतमा मनोनयन गरी सोको जानकारी कतार सरकारलाई पठाई स्टेट अफ कतारबाट Agreeemo प्राप्त गरी सम्माननीय राष्ट्रपति डा. रामवरण यादवज्यूबाट नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १५५ अनुसार संसदीय सुनुवाई पूरा गरी ऐ. धारा १५० अनुसार नियुक्ति गरी मे १०, २०१२ मा ओहोदाको प्रमाणपत्र पेश गरी करिव डेढ वर्ष पूरा गरी नेपाल र नेपाली जनताको हितमा

Vienna Convention Diplomatic Relation, 1961 अनुसार काम काज गरी आएकोमा एकाएक मलाई कुनै स्पष्टिकरणसमेत नसोधी सुनुवाइको मौका नदिई विपक्षी नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्को २०७०।६।१० को निर्णयअनुसार मलाई पदमुक्त गर्ने भनी गरेको निर्णय नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १२(१)(२)(३) १३, १८, १९, १५०, १५५, निजामती सेवा ऐन, २०४९, नेपाल परराष्ट्र सेवासम्बन्धी नियमहरू, २०६८ समेतको विपरीत भएकोले सो २०७०।६।१० को मन्त्रिपरिषद्को निर्णय, २०७०।६।११ को विपक्षी परराष्ट्र मन्त्रालयको पत्रसमेत नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३२ र १०७(२) बमोजिम उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी स्टेट अफ कतारको नेपाली राजदूतको हैसियतमा कामकाज गर्न दिनु भनी परमादेशको आदेशसमेत जारी गरी पाउँ । साथै प्रस्तुत विषयमा तत्काल अन्तरिम आदेश जारी नगरेको अवस्था विपक्षीहरूको गैरकानूनी क्रियाले निरन्तरता पाई संविधान र कानूनबमोजिम प्राप्त मेरो हक अधिकार कुण्ठित भई निवेदकलाई अपुरणीय क्षति पुग्ने हुँदा उक्त मिति २०७०।६।१० को विपक्षी मन्त्रिपरिषद्को निर्णय र सो आधारमा गरिएको परराष्ट्र मन्त्रालयको २०७०।६।११ गतेको पत्रसमेत कार्यान्वयन नगरी यथास्थितिमा राखी निवेदकलाई निर्विवाद स्टेट अफ कतारको राजदूतमा काम गर्न दिनु भनी विपक्षीहरूको नाममा सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को नियम ४१(१) बमोजिम अन्तरिम आदेश जारी गरी पाउँ भन्ने निवेदन पत्र ।

निवेदकको मागबमोजिमको आदेश किन जारी हुनु नपर्ने हो ? यो आदेश प्राप्त भएका मितिले बाटाका म्याद बाहेक १५ दिनभित्र महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमार्फत लिखित जवाफ पठाउनु भनी विपक्षीहरूलाई सूचना पठाई लिखित जवाफ आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियमबमोजिम पेश गर्नु । अन्तरिम आदेश सम्बन्धमा विचार गर्दा दुवै पक्षको छलफल सुनी निष्कर्षमा पुग्न बाञ्छनीय भएकोले छलफलका लागि दुवै पक्षलाई उपस्थित हुन उपयुक्त दिन तोकी विपक्षीहरूलाई सूचना दिनु । अन्तरिम आदेश जारी हुने वा नहुने विषयमा अन्तिम टुङ्गो नलागेसम्म स्टेट अफ कतारमा अर्को नेपाली राजदूत नियुक्त नगर्नु भन्नेसम्मको विपक्षीहरूलाई यो अल्पकालिन अन्तरिम आदेश जारी गरी दिएको छ । नियमानुसार गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।६।१८ को आदेश ।

राजदूत नियुक्ति प्रक्रियाका सम्बन्धमा संविधानको धारा १५० मा व्यवस्था गरिएको भए तापनि राजदूतलाई पदमुक्त गर्ने प्रक्रियाका सम्बन्धमा संविधान एवं अन्य कुनै पनि कानूनमा कुनै

पनि व्यवस्था गरिएको पाइँदैन । सो विषयमा स्थापित अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास नै अबलम्बन गर्नुपर्ने हुन्छ । राजदूतको पद राजनीतिक प्रकृतिको पद भएकोले सम्बन्धित मुलुकको सरकारले आफ्नो राजदूतलाई जुनसुकै बेला पदीय जिम्मेवारीबाट मुक्त गरी स्वदेश फर्काउने गरी निर्णय गर्न सक्छ । पदमुक्त गरी स्वदेश फिर्ता बोलाउँदा कुनै कारणसमेत खोली रहन सिद्धान्ततः आवश्यक हुँदैन । सरकार परिवर्तन हुँनासाथ राजदूत परिवर्तन हुने प्रचलन संसारका अन्य मुलुकहरूमा र हाम्रै मुलुकमा समेत अभ्यास भई आएको कुरा हो । त्यसमाथि पनि रिट निवेदिकाको हकमा नेपाल र कतारबीचको सुमधुर सम्बन्धमा प्रतिकूल असर पर्न नदिनको लागि नेपाल सरकार, मन्त्रिपरिषद्बाट मिति २०७०।६।१० मा निजलाई कतारका लागि नेपालको राजदूतको पदबाट मुक्त गरी नेपाल फर्काउने निर्णय भएकोले संविधान वा कानूनले सिर्जना गरी पदावधि किटान गरेको पदसँग राजदूत पदलाई तुलना गरी हेर्न नमिल्ने भएकोले रिट निवेदकले जुन तर्क र जिकिर गरी प्रस्तुत रिट दायर गर्नु भएको हो सो तर्क र जिकिर राजदूत पदको हकमा आकर्षित हुनै नसक्ने भएकोले रिट निवेदन प्रथम दृष्टिमा नै खारेजयोग्य छ ।

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १५० र अन्य कुनै पनि कानूनमा राजदूत पदको पदावधि कति हुने हो भन्ने सम्बन्धमा उल्लेख भएको पाइँदैन । रिट निवेदकलाई मन्त्रिपरिषद्को सिफारिसमा सम्माननीय राष्ट्रपतिबाट मिति २०६८।१२।२२ मा स्टेट अफ कतारका लागि नेपाली राजदूत पदमा नियुक्ति गरिँदासमेत पदावधि किटान गरी नियुक्त गरिएको छैन । रिट निवेदकले आफ्नो रिट निवेदनमा सम्माननीय अदालतलाई भ्रममा पार्ने दुराशयले आफ्नो पदावधि चार वर्ष हुने भनी लिनु भएको जिकिर कपोलकल्पित र झुठा हो । रिट निवेदकले आफ्नो रिट निवेदनमा निजामती सेवा ऐन, २०४९ तथा नेपाल परराष्ट्र सेवासम्बन्धी नियमहरू २०६८ उल्लेख गर्नु भएको छ । तर निजामती सेवा ऐन, २०४९ तथा नेपाल परराष्ट्र सेवासम्बन्धी नियमहरू, २०६८ निजामती कर्मचारी एवं नेपाल परराष्ट्र सेवाका कर्मचारीहरूको सेवा तथा शर्त सम्बन्धी व्यवस्था गर्नका लागि बनेका कानूनहरू हुन् । रिट निवेदिका निजामती कर्मचारी वा नेपाल परराष्ट्र सेवाका कर्मचारी नभएको तथ्यमा विवाद छैन । नेपाल परराष्ट्र सेवासम्बन्धी नियमहरू, २०६८ नियोगमा कार्यरत परराष्ट्र सेवाका कर्मचारीको सम्बन्धमा लागु हुने हो । नियोग प्रमुख अर्थात् राजदूतको हकमा लागु हुने होइन । रिट निवेदिका नियोगमा कार्यरत कर्मचारी नभई नियोगको प्रमुख भएको एवं निजलाई एक नियोगबाट अर्को नियोगमा स्थानान्तरण गरिएको नभई राजदूत पदको जिम्मेवारीबाटै मुक्त गरी नेपाल फिर्ता बोलाइएको हुँदा

रिट निवेदकको उल्लिखित जिकिरमा कुनै कानूनी बल रहेको नहुँदा रिट खारेज गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रधान मन्त्री तथा मन्त्रीपरिषद्को कार्यालयको एवम् आफ्नो तर्फबाट मन्त्रिपरिषद्का अध्यक्षको लिखित जवाफ ।

रिट निवेदकले बि.बि.सि. को साझा सवाल कार्यक्रममा व्यक्त गर्नु भएको विचारको सम्बन्धमा यस मन्त्रालयबाट मिति २०७०।१।२६ र मिति २०७०।३।१२ मा निजबाट स्पष्ट जवाफ माग गरेको छ । मन्त्रालयबाट लिखित रूपमा स्पष्ट जवाफ माग गरेको विषयको सम्बन्धमा रिट निवेदकले मिति २०७०।१।२७ मा यस मन्त्रालयलाई लिखित रूपमा नै शब्द चयनमा यथेष्ट ध्यान नपुगेको भनी आफूले बोलेको कुरालाई स्वीकार गर्नु भएको छ भने मिति २०७०।३।१६ मा यस मन्त्रालयमा लिखित रूपमा दिएको जवाफमा मिडियाले आशय फरक पर्ने गरी प्रसारण गरेको र त्यस भनाइबाट दुर्भाग्यवस मित्रराष्ट्र कतार सरकार र कतारी जनताको भावनामा ठेस पुग्न गएकोमा गहिरो दुःख व्यक्त गरी यसले मित्रराष्ट्र कतार सरकार र कतारी जनताको भावनामा चोट पुगेको अनुभव भएको भए त्यसप्रति क्षमा गरिदिनु हुन भनी स्पष्ट उल्लेख गरी आफूले संचार माध्यममा बोलेको कुरा स्वीकार गर्नु भएको छ । नेपाल सरकारको राजदूत जस्तो गरीमामय पदमा रहेको व्यक्तिले सदैव नेपाल तथा नेपाली जनताको हितमा काम गर्नुपर्ने र जुन देशको लागि आफूले प्रतिनिधित्व गरेको छ सो देशसँग मैत्रिपूर्ण व्यवहार गर्नु राजदूतको मुख्य कर्तव्य रहेकोमा रिट निवेदकले आफू स्टेट अफ कतारको लागि नेपाली राजदूत पदमा रहँदा कतार सरकार र कतारी जनताको भावनामा चोट पुग्ने गरी संचार माध्यममा अभिव्यक्ति दिनुभई नेपाल सरकार, नेपाली जनताको साथै आफ्नै लागि पदीय मर्यादा विपरीत व्यवहार गर्नु भएकोछ ।

कतार सरकारले नेपालको वहालवाला राजदूतलाई अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलन अनुसार Persona Non Grata गर्न सक्ने संभावना रहेको अवस्थामा नेपाल सरकारले कतार सरकार र कतारी जनताको भावनामा परेको चोटलाई मध्यनजर गर्दै रिट निवेदकलाई राजदूत पदबाट मुक्त गरी नेपाल फर्काउन गरेको निर्णय कानूनसम्मत तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलन अनुसार रहेको कुरा सम्मानीत अदालतलाई अवगत गराउन चाहन्छु । नेपाल सरकारले उपयुक्त समयमा उपयुक्त निर्णय नलिँदा समस्या अझै जटिल हुन सक्ने संभावनालाई अनदेखा गरी मौन बस्न नमिल्ने भएकोले नेपाल सरकारले सो निर्णय गरेको हुँदा यो विषय संवैधानिक वा कानूनी विवादको प्रश्न नहुँदा सम्मानीत अदालतबाट न्यायिक परीक्षण हुन सक्ने विषय नै नभएको र रिट निवेदकलाई यस मन्त्रालयबाट

सो विषयको बारेमा दुई पटक स्पष्ट जवाफ माग गरेको र निजले दुई पटक लिखित जवाफ दिएकोले र वहाँलाई पनि स्थितिको गाभिर्यतालाई विचार गरी स-सम्मानजनक बहिर्गमनको लागि राजीनामा पेश गर्न मौखिक सुझाव दिएकोमा सुरुमा सो सुझाव स्वीकार गर्नु भएको तर पछि आफ्नो विचार परिवर्तन गर्नु भएको अवस्थामा निजले सुनुवाइको मौका नदिएको भनी अदालतलाई गुमराहमा राखी रिट निवेदन दिएकोले रिट निवेदन खारेज भागी छ, खारेज गरी पाउँ भन्ने परराष्ट्र मन्त्रालयको लिखित जवाफ ।

यस कार्यालयको के कस्तो काम कारवाहीबाट विपक्षीको के कस्तो हक अधिकार हनन भएको हो सोकुरा रिट निवेदनमा नखुलेको तथा विपक्षीलाई राजदूत पदबाट पदमुक्त गर्ने कार्य यस कार्यालयबाट नगरिएको व्यहोरा सम्मानीत अदालत समक्ष सादर अनुरोध गर्दछु भन्ने राष्ट्रपति कार्यालयको लिखित जवाफ ।

नियमबमोजिम दैनिक पेसी सूचीमा चढी पेस हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदक तर्फबाट उपस्थित विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता शम्भु थापा एवं विद्वान अधिवक्ताहरु शेरबहादुर के.सी. र गोपालकृष्ण घिमिरेले नेपाली राजदूतको पदलाई अन्तरिम संविधानको धारा १५० ले संवैधानिक पद बनाई राष्ट्रपतिबाट नियुक्ति हुने व्यवस्था गरी सोही व्यवस्थाअनुसार रिट निवेदकलाई राष्ट्रपतिबाट कतारको लागि नेपाली राजदूतमा नियुक्त गरिएकोमा मन्त्रिपरिषद्ले फिर्ता बोलाउन पाउने अधिकार छैन । कानून व्याख्यासम्बन्धी ऐन, २०१० को दफा १६ बमोजिम नियुक्त गर्ने पदाधिकारीले मात्र बर्खास्त गर्न पाउने व्यवस्था भएकाले सो व्यवस्थाविपरीत मन्त्रिपरिषद्ले राजदूतलाई बर्खास्त गर्न पाउने हुँदैन । निवेदकलाई राजदूत पदबाट फिर्ता बोलाउँदा सुनुवाइको मौकासमेत प्रदान गरिएको छैन । राजदूतको पदावधि चार वर्ष हुने अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलन छ । सो बाहेक नेपाल परराष्ट्र सेवासम्बन्धी नियमहरु २०६८ को नियम ७(३) बमोजिम अवधि तोकिएकोमा बाहेक राजदूतको पद चार वर्ष हुने भनिएको छ । उक्त नियमावलीको व्यवस्था राजदूतलाई समेत लागु हुन्छ । कानूनमा तोकिएको अवधिसम्म आफ्नो पदमा रही कामकाज गर्न पाउने हक रिट निवेदकलाई प्राप्त छ । निवेदकलाई सम्बन्धित देश (Receiving State) बाट कुनै कारवाही गरिएको वा फिर्ता पठाइएको (Person Non-Grata) गरिएको अवस्था पनि छैन । यस अवस्थामा रिट निवेदकको मान र मर्यादामा असर पर्ने गरी विनाकारण राज्यको सम्मानीत पदबाट बर्खास्त गरिएको कार्य कानूनी त्रुटिपूर्ण छ । रिट निवेदकले नेपाली राजदूतको हैसियतमा कतारमा रहँदा नेपाल र कतारबीचको सुमधुर सम्बन्धमा आँच आउने कुनै कार्य गरेको छैन ।

राजदूत जस्तो सम्मानीत पदबाट चार वर्षको पदावधि बाँकी छँदै बर्खास्त गरिएको मन्त्रिपरिषद्को निर्णयबाट निवेदकको मौलिक हकमा आघात पुगेकोले उक्त निर्णय उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी कतारको राजदूत पदमा साविकबमोजिम कामकाज गर्न दिनु भन्ने परमादेशसमेत जारी हुनुपर्छ भन्नेसमेत बहस गर्नुभयो ।

विपक्षी नेपाल सरकार तर्फबाट उपस्थित विद्वान सहन्यायाधिवक्ता संजिवराज रेग्मी एवं विद्वान उपन्यायाधिवक्ता मदनबहादुर धामीले नेपाली राजदूत पदको नियुक्ति मन्त्रिपरिषद्को सिफारिसमा राष्ट्रपतिबाट हुने भन्ने संविधानमा व्यवस्था भए पनि कसले बर्खास्ती गर्ने भन्ने कुनै कानूनमा उल्लेख नहुँदा अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलनबमोजिम सरकारले फिर्ता बोलाउने हो । राजदूत पद राष्ट्रसेवक कर्मचारीभन्दा भिन्न र विशिष्ट पद हो । नेपाल परराष्ट्र सेवासम्बन्धी नियमहरू २०६८ को स्रोत निजामती सेवा ऐन, २०४९ भएकोले यो नियम निजामती कर्मचारीको हकमा मात्र लागू हुन्छ । राजनीतिक नियुक्तिबाट नियुक्त हुने राजदूतलाई उक्त नियम लाग्न नसक्ने हुँदा त्यसरी नियुक्त हुने राजदूत पदको चार वर्ष पदावधि किटान भएको भन्न मिल्दैन । निवेदकलाई फिर्ता बोलाउनुअघि स्पष्टिकरण सोधिएको छ । कतार सरकारको तर्फबाट नेपाल सरकारसँग रिट निवेदकको हकमा कुनै कदम चाल्न अनुरोध भइसकेको अवस्थामा कतार सरकारबाट निवेदकलाई फिर्ता पठाउने (Persona Non-Grata) अवस्था आउन सक्ने कुरालाई नेपाल सरकारले महसुस गरी निवेदकलाई सोही देशमा राखी रहँदा दुई देशबीचको सम्बन्धमा असर पर्ने संभावनालाई विचार गरी फिर्ता बोलाइएको हो । निवेदकलाई बर्खास्ती गरिएको होइन । जिम्मेवारीबाट मुक्त गरिएकोसम्म हो । राजदूतको पद निजामती कर्मचारीको जस्तो स्थायी पद नभई विशुद्ध राजनीतिक पद भएकोले न्यायीक पुनरावलोकन (Judicial Review) को परिधिभित्र पर्दैन । राजदूतको पद राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय दुवै कानूनले निर्देशित (Governed) गरेको हुन्छ । यो पद एउटा देशले अर्को देशमा बसेर आफ्नो देशको प्रतिनिधित्व (Represent) गर्ने भएकोले राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय दुवै कानून आकर्षित हुन्छ । राजदूत नियुक्त गर्ने देश (Sending State) ले राजदूत नियुक्त गरी पठाए पनि सम्बन्धित देश (Receiving State) ले कुनै पनि बेला फिर्ता पठाउन (Persona Non-Grata) सक्ने र त्यसरी फिर्ता पठाइएको अवस्था भनेको देशकै सम्मानमा आँच आउने भएकोले निवेदकलाई जिम्मेवारी मुक्त गरिएको हो । रिट निवेदकले निवेदन पत्रमा निजको कुन कानून र संविधान प्रदत्त हकमा के कसरी आघात परेको भन्ने नखुलेको र राजदूत पदमा चार वर्ष

रहिरहन पाउने हक कुनै पनि नेपाल कानूनले प्रदान गरेको नहुँदा रिट निवेदकको कुनै हकमा आघात परेको भन्ने मिल्ने छैन । रिट निवेदन खारेज हुनुपर्छ भन्नेसमेत बहस गर्नुभयो ।

उक्त बहससमेतलाई सुनी प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदकको मागबमोजिमको आदेश जारी हुने हो वा होइन भन्ने सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो ।

निर्णयतर्फ विचार गर्दा, निवेदकलाई नेपाल सरकारले २०६८।१०।९ मा कतारको राजदूत पदमा मनोनयन गरी नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १५० बमोजिम राष्ट्रपतिबाट नियुक्त गरी नेपाल र नेपाली जनताको हितमा कतारको लागि नेपाली राजदूतको कामकाज गरी आएकोमा निवेदकलाई स्पष्टिकरण नसोधी सुनुवाइको मौकासमेत प्रदान नगरी चार वर्षको पदावधि पूरा नभई पदमुक्त गर्ने नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्को मिति २०७०।६।१० को निर्णय अन्तरिम संविधान २०६३ को धारा १२(१)(२)(३), १३, १८, १९, १५०, १५५, नेपाल परराष्ट्र सेवासम्बन्धी नियम २०६८ समेतको विपरीत भएकोले नेपाल सरकारको उक्त मिति २०७०।६।१० को निर्णय र सोही विषयको परराष्ट्र मन्त्रालयको मिति २०७०।६।१० पत्रसमेत संविधानको धारा ३२ र १०७(२) बमोजिम बदर गरी कतारको लागि नेपाली राजदूतको हैसियतमा साविकबमोजिम कामकाज गर्न दिनु भनी परमादेशसमेतको आदेश जारी गरी पाउँ भन्ने निवेदकको दावी रहेको पाइन्छ ।

विपक्षी मन्त्रिपरिषद् र परराष्ट्र मन्त्रालयको लिखित जवाफमा रिट निवेदकले बि.बि.सि. नेपाली सेवाको साझा सवाल कार्यक्रममा दिएको अभिव्यक्तिले नेपाल र कतार सरकारबीचको सम्बन्धमा प्रतिकूल असर पर्न सक्ने अवस्थाको सृजना भई कतार सरकारबाट उक्त विषयमा चाँडोभन्दा चाँडो समाधान गर्न अनुरोध भई आएकोले रिट निवेदकलाई राजदूत पदको जिम्मेवारीबाट मुक्त गरी नेपाल फर्काउन वाञ्छनीय भएकोले राजदूत पदको जिम्मेवारीबाट मुक्त गरी नेपाल फर्काउने गरी मन्त्रिपरिषद्बाट मिति २०७०।६।१० मा निर्णय भएको र सो निर्णय गर्नुभन्दा अघि मिति २०७०।१।२६ र मिति २०७०।३।१२ मा उक्त विषयमा स्पष्ट पार्न परराष्ट्र मन्त्रालयबाट रिट निवेदकलाई पत्रसमेत पठाइएकोले सुनुवाइको मौका प्रदान नगरेको भन्ने नहुँदा रिट निवेदन खारेज हुनुपर्छ भन्नेसमेत जिकिर रहेको पाइन्छ ।

यस सम्बन्धमा प्रस्तुत रिट निवेदनको मिसिल संलग्न कागजात हेर्दा रिट निवेदकलाई अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १५० बमोजिम मन्त्रिपरिषद्को सिफारिसमा राष्ट्रपतिबाट स्टेट अफ कतारको नेपाली राजदूत पदमा नियुक्त गरिएको मिति २०६८।१२।२२ को

राष्ट्रपतिको कार्यालयको पत्रबाट देखिन्छ । आफूलाई राष्ट्रपतिबाट चार वर्षको लागि कतारको लागि नेपाली राजदूत नियुक्त गरिएकोमा सो अवधि समाप्त नहुँदै सन्तुष्टको मौकासमेत प्रदान नगरी मन्त्रिपरिषद्को मिति २०७०।६।१० को निर्णयबाट राजदूत पदबाट बर्खास्त गरिएको कार्य संविधान र कानूनी त्रुटिपूर्ण भएकोले उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी आफूलाई कतारको नेपाली राजदूतको हैसियतमा कामकाज गर्नु दिनु भन्ने परमादेशसमेत जारी हुनुपर्ने भन्ने रिट निवेदकको कथन रहेको पाइन्छ ।

रिट निवेदकलाई कतारको लागि नेपाली राजदूतको पदमा नियुक्त गर्दा दिइएको राष्ट्रपतिको कार्यालयको मिति २०६८।१२।२२ को पत्रको वेहोरा हेर्दा निजको पदावधि के कति हुने भनी तोकिएको देखिँदैन । रिट निवेदकले निवेदन पत्रमा आफ्नो पदावधि चार वर्षको भएको भनी जिकिर लिएको भए पनि नेपाली राजदूतको पदावधि चार वर्ष हुने भनी कुनै नेपाल कानूनमा किटान गरिएको पाइँदैन । नेपाल परराष्ट्र सेवासम्बन्धी नियमहरू २०६८ को नियम ७(३) बमोजिम रिट निवेदकको पदावधि चार वर्ष भएको भनी रिट निवेदक तर्फबाट उपस्थित विद्वान कानून व्यवसायीहरूले बहसको क्रममा जिकिर लिएको भए पनि नेपाल परराष्ट्र सेवासम्बन्धी नियमहरू, २०६८ नेपाल सरकारले निजामती सेवा ऐन, २०४९ को दफा ७५ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी बनाएको देखिएकोले सो नियमावलीको स्रोत निजामती सेवा ऐन, २०४९ भएको भन्ने कुरामा विवाद छैन । रिट निवेदक निजामती कर्मचारी वा नेपाल परराष्ट्र सेवाको कर्मचारी नभई राजनीतिक प्रकृतिबाट नियुक्त राजदूत भएको देखिन्छ । त्यसका अतिरिक्त नेपाल परराष्ट्र सेवासम्बन्धी नियमहरू २०६८ को नियम ७ सुरुवा सम्बन्धी व्यवस्थासँग सम्बन्धित भई उपनियम (३) मा "अवधि तोकी सुरुवा गरिएमा बाहेक नियोगमा कार्यरत कर्मचारीलाई सामान्यतया चार वर्षको सेवा अवधि पूरा भएपछि सुरुवा गरिनेछ" भन्ने व्यवस्था भएकोले नियोगमा कार्यरत परराष्ट्र सेवाका कर्मचारीको सुरुवाको सम्बन्धमा लागु हुने उक्त नियमको व्यवस्था नियोग प्रमुख राजदूतको पदावधि सम्बन्धमा पनि लागु हुने भन्न मिल्ने देखिँदैन । रिट निवेदकलाई एक नियोगबाट अर्को नियोगमा सुरुवा गरेको नभई राजदूत पदबाट मुक्त गरी फिर्ता बोलाइएको अवस्था भएकोले निजामती कर्मचारी एवं नेपाल परराष्ट्र सेवाका कर्मचारीहरूलाई लागु हुने उक्त नियमावलीको व्यवस्था रिट निवेदकको हकमा आकर्षित हुने भन्ने देखिन आएन । तसर्थ उक्त नियमको व्यवस्थाबमोजिम रिट निवेदकको पदावधि चार वर्षको भएको भन्ने निवेदक तर्फबाट उपस्थित विद्वान कानून व्यवसायीहरूको बहस जिकिरसँग सहमत हुन सकिएन ।

रिट निवेदकले आफूलाई पदमुक्त गर्दा राष्ट्रपति कार्यालयबाट पदमुक्त गर्नुपर्नेमा विनाआधार र कारण सुनुवाइको मौका प्रदान नगरी अधिकारै नभएको निकाय मन्त्रिपरिषद्बाट पदमुक्त गरिएकोले मन्त्रिपरिषद्को निर्णय त्रुटिपूर्ण भएको भनी जिकिर लिनुभएको सन्दर्भमा विचार गर्दा रिट निवेदकले स्टेट अफ कतारका लागि नेपाली राजदूतको हैसियतले बि.बि.सि. साझा सवाल कार्यक्रमलाई दिनुभएको अन्तर्वार्तामा बोलिएको कुराले कतार र नेपालबीचको सौहार्दपूर्ण सम्बन्धमा प्रतिकूल असर पर्न सक्ने भएकोले मिति २०७०।१।२६ र २०७०।३।१२ मा निवेदकलाई परराष्ट्र मन्त्रालयले स्पष्टिकरण पेश गर्न भनिएकोमा सञ्चार माध्यमले आशय फरक पर्ने गरी प्रसारण गरेको र त्यस भनाइबाट मित्रराष्ट्र कतार सरकार र कतारी जनताको भावनामा ठेस पुग्न गएकोमा गहिरो दुःख व्यक्त गरी यसले मित्रराष्ट्र कतार सरकार र कतारी जनताको भावनामा चोट पुगेको अनुभव भएको भए त्यसप्रति क्षमा गरिदिनु हुन भन्ने कुरा उल्लेख गरी आफूले संचार माध्यममा बोलेको कुरा स्वीकार गरी रिट निवेदकले नेपाल सरकारलाई लिखित स्पष्टिकरण पेश गरेको देखिन्छ । निवेदकले बि.बि.सि. साझा सवाल कार्यक्रममा दिएको अभिव्यक्ति प्रति स्टेट अफ कतारले आपत्ति प्रकट गरी यस विषयलाई सुल्झाउन नेपाल सरकारलाई आग्रह गरेकोले दुई देशबीचको सम्बन्ध बिग्रन नदिन निवेदकलाई राजदूत पदको जिम्मेवारीबाट मुक्त गर्न बान्छनीय भएकोले मन्त्रिपरिषद्बाट पदमुक्त गर्ने निर्णय भएको भन्ने विपक्षी मन्त्रिपरिषद्को लिखित जवाफमा जिकिर रहेको पाइन्छ । प्रस्तुत रिट निवेदनको मिसिलमा रहेको उपर्युक्त तथ्यगत अवस्था हेर्दा रिट निवेदकले दिएको अभिव्यक्ति सम्बन्धमा परराष्ट्र मन्त्रालयबाट पत्राचार भई रिट निवेदकसँग स्पष्टिकरणसमेत सोधिएको देखिएकोले सुनुवाइको मौका प्रदान नगरिएको भन्नेसमेत अवस्था देखिन आएको ।

रिट निवेदकलाई अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १५० बमोजिम कतारको लागि नेपाली राजदूत पदमा राष्ट्रपतिबाट नियुक्त गरिएको भए पनि राजदूतलाई पदमुक्त गर्ने सम्बन्धमा संविधान लगायत अन्य कुनै पनि नेपाल कानूनमा व्यवस्था भएको पाइदैन । वस्तुतः राजदूतको पद प्रशासनिक वा निजामती पद नभई आफ्नो मुलुकको सरकारको नीति र निर्देशनको अधिनमा रही अर्को सार्वभौम मुलुकमा आफ्नो मुलुकको प्रतिनिधित्व गरी कामकाज गर्नुपर्ने राजनीतिक प्रकृतिको पद हो । यो पद कुनै एक मुलुकको कानूनबाट मात्र निर्देशित नभई राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय कानून, कुटनीतिक सम्बन्ध विषयक भियना महासन्धी लगायतका अन्तर्राष्ट्रिय दस्तावेजहरूबाट निर्देशित भई अन्तराष्ट्रिय सम्बन्धको मधुरता, सहयोग, समक्षदारी, पारस्परिकता

एवम् कुटनीतिक मर्यादामा रही काम गर्ने पद हो । एउटा सार्वभौम मुलुकले अर्को सार्वभौम मुलुकमा आफ्नो देशको प्रतिनिधित्व गर्न भनी तोकिएको यस्तो पदमा रही गरिएको कुनै पनि कार्यबाट दुई देशबीचको सम्बन्धमा कटुता वा तित्तता पैदा भएको अवस्थामा सम्बन्धित सरकार (Sending State) ले जुनसुकै बेला जिम्मेवारीबाट मुक्त गराई स्वदेश फिर्ता बोलाउन सक्ने हुन्छ । त्यसका अतिरिक्त कुटनीतिक सम्बन्ध विषयक भियना महासन्धी (Vienna Convention on Diplomatic Relation) 1961 को धारा ९ को उपधारा १ मा “The receiving State may at any time and without having to explain its decision, notify the sending State that the head of the mission or any member of the diplomatic staff of the mission is persona non grata or that any other member of the staff of the mission is not acceptable. In any such case, the sending State shall, as appropriate, either recall the person concerned or terminate his functions with the mission. A person may be declared non grata or not acceptable before arriving in the territory of the receiving State.” भन्ने उल्लेख भएको पाइन्छ । सोही महासन्धीको धारा ९ को उपधारा २ मा “If the sending State refuses or fails within a reasonable period to carry out its obligations under paragraph 1 of this Article, the receiving State may refuse to recognize the person concerned as a member of the mission.” भन्ने कुरा स्पष्ट रूपमा उल्लेख छ । उक्त महासन्धीमा भएको व्यवस्थाबमोजिम सम्बन्धित मुलुक (Receiving State) बाट राजदूत अस्वीकार्य भएको अवस्थामा राजदूत नियुक्त गर्ने मुलुक (Sending State) ले जुनसुकै बेला राजदूतलाई फिर्ता बोलाउन सक्ने नै देखिन आयो । त्यसका अतिरिक्त नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्को लिखित जवाफमा नेपाल सरकारले समयमा नै उचित कदम नचालेको भए उक्त महासन्धीको धारा ९ बमोजिम कतार सरकारले नेपालको बहालवाला राजदूतलाई अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलन अनुसार फिर्ता पठाउने (Persona Non Grata) सम्भावना रहेकोले नेपाल र नेपाली जनताको वृहत्तर हितको लागि रिट निवेदकलाई पदबाट मुक्त गरी स्वदेश फर्काउने गरी नेपाल सरकारबाट निर्णय भएको भन्ने उल्लेख भएको देखिएको निवेदकलाई पदमुक्त गरिएको कार्यलाई अन्यथा भन्न मिल्ने देखिन आएन ।

वस्तुतः राजदूतको कार्यकालका सम्बन्धमा कानूनमा स्पष्ट व्यवस्था नभए पनि निजले सम्बन्धित मुलुक (Receiving State) मा गर्ने कुटनीतिक भूमिका र मर्यादामा आधारित रहने पद हो । त्यसका अतिरिक्त राजदूतको पदमा नियुक्त भएको व्यक्तिले सम्बन्धित मुलुक (Sending State) को कार्यपालिकाको निर्देशन र नियन्त्रणमा रही आफ्नो देश र जनताको वृहत्तर हित प्रति जवाफदेहीपूर्ण ढंगले पदीय भूमिका निर्वाह गर्ने पद हो । उपर्युक्त भूमिका निर्वाह गर्न नसक्ने राजदूतलाई सम्बन्धित मुलुक (Sending State) ले जुनसुकै बेला पदमुक्त गरी स्वदेश फिर्ता बोलाउन सक्ने कार्यकारिणी अधिकार मन्त्रिपरिषद्लाई प्राप्त हुन्छ । प्रस्तुत रिट निवेदनको सन्दर्भमा रिट निवेदकले बि.बि.सि. को साझा सवाल कार्यक्रममा दिएको अभिव्यक्तिप्रति कतार सरकारले आपत्ति

जनाई सो विषयको समाधान गर्न नेपाल सरकारलाई पत्राचारसमेत गरेको कारण कतार र नेपालबीचको सुमधुर सम्बन्धमा पैदा हुन सक्ने नकारात्मक असरबाट बचाउन रिट निवेदकलाई राजदूत पदको जिम्मेवारीबाट मुक्त गराई स्वदेश फर्काउने भनी नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्बाट भएको निर्णयलाई अन्यथा भन्न मिल्ने देखिएन । राजदूतको पदमा नियुक्त भएको व्यक्तिको कुनै पनि आचरण, अभिव्यक्ति एवम् क्रियाकलापबाट दुई देशबीचको सुमधुर सम्बन्धमा प्रतिकूल असर पर्न गएको अवस्थामा त्यस्तो राजदूतलाई सम्बन्धित देशको सरकारले जुनसुकै बेला फिर्ता बोलाउन सक्ने कार्यपालिकाको निहित अधिकार भएकोले सोही अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्बाट कतारको लागि नेपाली राजदूत पदबाट रिट निवेदकलाई पद मुक्त गरी स्वदेश फर्काउने भनी गरेको निर्णय त्रुटिपूर्ण नदेखिँदा रिट निवेदकलाई कुटनीतिक सम्बन्ध विषयक भियना महासन्धी (Vienna Convention on Diplomatic Relation) 1961 विपरीत अनधिकृत निकायबाट पदमुक्त गरिएको भन्ने निवेदन जिकिर मनासिव देखिएन ।

तसर्थ उपर्युक्त आधार र कारण समेतबाट रिट निवेदकले पदीय आचरण र कुटनीतिक मर्यादा अनुकूल कार्य नगरेको भनी निजलाई स्टेट अफ कतारको नेपाली राजदूत पदबाट जिम्मेवारी मुक्त गरेको नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्बाट भएको निर्णयमा कुनै कानूनी र कार्यविधिगत त्रुटिसमेत देखिन नआएको र उक्त निर्णयबाट रिट निवेदकको संविधान एवं कानून प्रदत्त हकमा आघात परेको नदेखिएकोले मागबमोजिमको आदेश जारी गर्न मिलेन । प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । प्रस्तुत रिट निवेदनको दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाई दिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु ।

प्रधान न्यायाधीश

इजलास अधिकृत:- विश्वनाथ भट्टराई

कम्प्युटर गर्ने:- रामशरण तिमिल्सीना

इति सम्बत् २०७१ साल चैत्र २९ गते रोज १ शुभम् ।